

El desenvolupament i els impactes del turisme a l'illa d'El Hierro: un desenvolupament turístic sostenible?

Beatriz Martín de la Rosa
Universitat de La Laguna

La relació entre turisme i desenvolupament ha canviat en la mesura que ambdós conceptes s'han anat transformant; el turisme continua sent un important agent de desenvolupament, però aquest ja no es tracta únicament a través d'indicadors econòmics: a partir de la continuada presa de consciència dels límits del nostre planeta, els problemes ecològics esdevenen problemes globals que requereixen respostes globals, tant en l'aspecte natural com en el cultural. Cada cop més, es pren consciència que, a hores d'ara, ens trobem davant d'una nova relació entre turisme, desenvolupament i sostenibilitat: es fan urgents "noves formes de turisme" que poden generar un desenvolupament sostenible en les comunitats, aspecte que esdevé l'eix d'aquest article, el qual, a més d'una revisió teòrica del problema, presenta una destinació turística que ha dut a terme un desenvolupament turístic sostenible: l'illa d'El Hierro (Canàries).

The relationship between "tourism" and "development" has changed to the degree that both concepts have been changing; tourism continues to be an important agent of development, but this is no longer simply a matter of economic indicators: apart from the continuing realization of the limits of our planet, ecological problems are becoming global problems that require global responses, in both their natural and their cultural aspects. Increasingly we are becoming aware that a new relationship between tourism, development, and sustainability has emerged: "new forms of tourism" are being urgently created in order to generate sustainable development in communities, the focus of this article. An addition to a theoretical overview of the problem, it presents an example of a destination (the island of El Hierro, Canarias) that has carried out a sustainable touristic development.

La relació entre turisme i desenvolupament ha anat canviant en la mesura que ambdós conceptes s'han anat transformant. El concepte de desenvolupament no es mesura únicament a través d'indicadors econòmics. A partir de 1987, amb l'informe Nuestro Futuro Común i amb la Conferència de Rio el 1992, es pren consciència dels límits del nostre planeta. Els problemes ecològics es converteixen en problemes globals que demanen apostes globals. És necessari un desenvolupament sostenible "que satisfaci les nostres necessitats, sense posar en perill les necessitats de les generacions futures." Necessitats que van més enllà del que és estrictament econòmic impliquen respecte al mediambient tant natural com cultural. D'altra banda, l'activitat turística ja no es considera un "manà caigut del cel" (concepció optimista del turisme dominant en la dècada dels setanta). Sinó al contrari, es tracta d'una activitat "consumidora", "devoradora" de recursos (naturals, culturals, humans), que ha demostrat, en més ocasions de les que es volia, que desenvolupada sense planificació pot generar impactes desastrosos.

D'aquesta manera ens trobem davant d'una nova relació entre turisme, desenvolupament i sostenibilitat. L'activitat turística s'ha de desenvolupar tenint en compte els límits de l'entorn natural i cultural. Calen noves fórmules de turisme que puguin generar un desenvolupament sostenible a les comunitats. Analitzar la complexitat d'aquesta nova màxima, convertida en un potent eslògan de moda, és la tasca d'aquest article.

Desenvolupament sostenible / desenvolupament turístic sostenible

L'informe Brundtland (1987) es va plantejar la globalització dels problemes ecològics del nostre planeta. El nostre ritme i tipus de desenvolupament, basat en la sobreexplotació i la contaminació dels recursos naturals, ens conduïa a un suïcidi col·lectiu. Com a solució sorgeix la noció de desenvolupament sostenible que planteja la necessitat d'una nova relació entre societat i naturalesa. La definició literal i àmpliament difosa

considera que el "desenvolupament sostenible és el que satisfà les necessitats de les generacions presents sense comprometre la capacitat de les generacions futures per satisfer les seves pròpies necessitats" (CMMAD, 1987:67). És a dir, que un desenvolupament és sostenible sempre que el seu ritme de creixement, la seva capacitat de generar riquesa tingui en compte les limitacions dels recursos naturals i garanteixi un principi de solidaritat entre les generacions.

Aquesta és d'una manera molt resumida la noció de desenvolupament més estesa i la que fan servir en la majoria dels organismes oficials. Però per a molts es tracta d'una definició merament retòrica i lliberal (Escobar, 1995). En definitiva únicament intenta posar remei als mals ocasionats per l'actual sistema econòmic i productiu establint mesures correctores. No es qüestiona canviar les estructures bàsiques del sistema econòmic, causa dels desastres ecològics i de les desigualtats socioeconòmiques. Implica la supremacia de la cultura i la tecnologia occidentals i, fins a un cert punt, culpa les "altres cultures", en especial les dels països subdesenvolupats, dels desastres ecològics, alhora que continua perpetuant un sistema de relacions de poder desigual.¹

El turisme ha estat i és molt important per al desenvolupament de l'illa d'El Hierro, de manera que en configura una part del paisatge. Grup d'apartaments a l'illa. Fotografia: B. Martín.

En definitiva, encara que el concepte s'hagi convertit en omnipresent "no hi ha una teoria acabada del desenvolupament sostenible" (Escobar, 1995:17). Ens movem entre la vacuïtat de la definició "oficial", la retòrica dels discursos i les crítiques força encertades, però que no estableixen un marc referencial bàsic del que implica el desenvolupament sostenible.

El desenvolupament sostenible suposa un procés integral que exigeix transformacions en quatre grans àmbits: ecològic, econòmic, sociocultural i polític. Àmbits que no es poden entendre per separat: els canvis en un d'aquests àmbits repercuteixen en la resta. En aquest sentit, ecològicament implica reconèixer el valor intrínsec de la

1. Escobar es planteja d'una manera detallada les crítiques a aquesta noció "oficial" del desenvolupament sostenible, des de dos fronts alternatius: "culturalistes" i "ecosocialistes", que aporten una definició del concepte amb més matisos.

L'illa d'El Hierro és un dels més clars exemples d'aplicació de nous conceptes amb relació al desenvolupament turístic, que posa l'accent en el manteniment de la fisonomia (natural i cultural) de l'illa. Imatge de l'escarpada costa d'El Hierro. Fotografia: B. Martín.

naturalesa. La biodiversitat és un valor en si mateix que, a més garanteix la nostra supervivència. Es tracta d'establir relacions més igualitàries entre nosaltres i la naturalesa.

Econòmicament suposa que es pugui generar riquesa tenint en compte els límits dels recursos naturals. Són necessàries noves formes de producció i gestió. Riquesa no implica únicament paràmetres econòmics, sinó que engloba el concepte de qualitat de vida. L'eix del desenvolupament són les persones (les dels països rics, les dels pobres, les generacions presents i les futures) no el capital.

Socioculturalment ens trobem amb un model de desenvolupament que intenta frenar la globalització cultural. Les diferents cultures han de decidir en el seu llenguatge, dissenyar el seu propi camí cap al desenvolupament, i alhora mantenir la seva identitat cultural. Tot això a través de mecanismes de participació social.

Per acabar, políticament cal un nou marc de relacions de poder entre els països rics –grans multinacionals econòmiques– i països pobres. Establir una relació més igualitària, els països rics han de reduir el seu ritme de creixement i consum, per fer possible el creixement econòmic, l'eradicació de la pobresa. Implica una democratització més

gran de les institucions, locals, nacionals i internacionals.

Malgrat aquestes recomanacions de caràcter general, no és possible establir una definició universal del desenvolupament sostenible. Aquestes consideracions globals s'han d'adaptar a les característiques concretes de cada regió particular. Es tracta d'un procés que va del que és macro al que és micro i viceversa. De manera que una mesura que funciona en un entorn concret, en un altre pot ocasionar el trencament de l'ecosistema, o l'empobriment més absolut de la població. En definitiva no podem parlar del desenvolupament sostenible com d'un seguit d'actuacions universals aptes i eficaces per a qualssevol de les regions, sinó que cal, d'una manera més real i per descomptat més efectiu, advocar per la diversitat d'estratègies o diferents models de desenvolupament sostenible.

Com ha afectat la noció de sostenibilitat l'activitat turística. A què ens referim quan parlem de turisme sostenible o desenvolupament turístic sostenible? L'aplicació del concepte de sostenibilitat ha originat un ampli debat que ha canviat en profunditat la naturalesa del turisme. Per a molts teòrics l'adopció d'aquest concepte podria resoldre molts dels problemes negatius que han resultat del desenvolupament del turisme (Butler, 1999). El turisme sostenible apareix per tant, com la solució als desastres del turisme convencional o turisme de masses.² Implica noves relacions entre l'activitat turística i l'entorn natural i

sociocultural de les comunitats receptores. Relacions capaces de minimitzar els impactes. Cal un canvi d'actitud en els turistes, no es tracta de tropes d'hedonistes, ara són ciutadans preocupats pel medi ambient, interessats per les cultures amfitriones i que demanen altres activitats. I per descomptat, el desenvolupament turístic sostenible necessita transformacions a gran escala, és a dir, en la potent indústria turística.

Sorgeix d'aquesta manera el turisme alternatiu: "formes de turisme que són conseqüents amb els valors naturals, socials i comunitaris, que permeten gaudir positivament tant als amfitrions com als convidats i fan que valgui la pena compartir experiències" (Smith i Eadington, 1994:3). Aquestes noves formes de turisme: "ecoturisme", "agroturisme", "turisme rural", "turisme cultural"... proliferen a velocitat de vertigen i es converteixen en abanderades indiscutibles del desenvolupament sostenible. Ara bé, perquè aquestes "noves formes de turisme" generin en les comunitats un veritable desenvolupament sostenible, no n'hi ha prou amb adjudicar-se el reclam de moda, cal que s'hi domin un seguit de condicions que resumim en el quadre 1.³

Medi ambient / Infraestructures	Economia/Política	Societat / Cultura
<ul style="list-style-type: none"> • Protecció d'espais naturals (parc rural, paisatge protegit, reserva de la biosfera, reserves marines). • Limitar els usos dels espais naturals i nombre de visitants. • Controlar la construcció d'infraestructures i integrar-les en l'entorn. Fomentar rehabilitació. • Incentivar la utilització de recursos renovables. • Reducció de residus. 	<ul style="list-style-type: none"> • Integració de diferents sectors econòmics (agricultura, pesca, ramaderia). • Petita escala de les infraestructures que possibiliten un alt percentatge de propietaris locals. • Gestió local. • Repartiment més equitatiu dels beneficis. • Incentius fiscals a les empreses "ecològiques". • Major democratització de les institucions. • Menor verticalitat de la indústria turística. 	<ul style="list-style-type: none"> • Integritat cultural. • Incentivar i protegir tradicions, artesanía, patrimoni... • Autenticitat davant comercialització • Contacte més directe entre turistes i locals. • Participació en les activitats: "interactivitat" davant passivitat. • Formació. • Informació. • Participació. • Augment qualitat de vida dels habitants.

Quadre 1: elaboració pròpia

Però de la mateixa manera que no es pot parlar del desenvolupament sostenible com d'una recepta universal, tampoc no podem fer-ho en referir-nos al turisme sostenible. Aquests canvis,

que hem plantejat com a requisits indispensables per a la sostenibilitat turística, són novament consideracions generals que necessiten ser adaptades tenint en compte les característiques de les destinacions. No té les mateixes implicacions parlar de turisme sostenible per a Espanya que per a Costa Rica. No existeix un model únic, sinó diferents estratègies o models de turisme sostenible que necessiten ser planificats amb rigor.

S'ha difós als quatre vents que apostar per un model de desenvolupament turístic sostenible és la situació idíl·lica de qualsevol destinació turística. Però la realitat és força més complexa. En principi s'ha de deixar ben clar que no hi ha cap activitat turística que resulti innòcua. Actualment han proliferat amb força encert articles que qüestionen, des d'un punt de vista teòric o a través d'estudis de cas, la viabilitat del turisme sostenible.⁴

És l'illa d'El Hierro un exemple de desenvolupament turístic sostenible?

L'illa d'El Hierro⁵, la més petita i meridional de l'arxipèlag canari "ha estat l'única de les occidentals que va perdre des de mitjan segle XIX fins als anys setanta d'aquest segle, l'entroncament amb

2. Butler critica la dicotomia que planteja que el turisme de masses és insostenible per definició, mentre que les noves formes de turisme són sostenibles. El turisme de masses pot ser sostenible i, per descomptat, no totes les "formes alternatives" són sostenibles.

3. Un desenvolupament turístic sostenible exigeix canvis en l'àmbit econòmic, ambiental i sociocultural. Aquest quadre intenta reflectir aquests canvis necessaris.

4. Per a revisions crítiques vegeu, entre altres: Smith, V. i Eadington, W. (1992) *Tourism Alternatives*; Cater, E. i Lowman, G. (1994) *Ecotourism: A sustainable option?*; Monforth, M. i Munt, I. (1998) *Tourism and Sustainability*, com també nombrosos articles de Butler, R., Wheeler, B. etc.

5. A continuació algunes dades importants de l'illa. La seva superfície és de 269 quilòmetres quadrats, dels quals un 58,1% és territori protegit. El 1998 tenia una població de 7.679 habitants i va ser visitada per 8.709 turistes. Fonts: Institut Canari d'Estadística.

el capitalisme mundial, establert mitjançant els productes d'exportació" (Galván, 1997:23). Com a conseqüència, la seva incorporació al desenvolupament turístic també es produeix en dates recents. Fins a l'acabament dels anys vuitanta no es pot parlar d'un cert grau d'institucionalització de l'activitat turística a l'illa.

Aquestes dates coincideixen amb l'auge i la consolidació de les noves formes alternatives de turisme, amb la qual cosa es fa evident que El Hierro aposti i treballi per consolidar-se com una d'aquestes noves destinacions. Des de les institucions insulars, en especial des del Cabildo Insular, aquesta aposta es materialitza el 1997 amb la redacció d'un Projecte de Desenvolupament Sostenible. Document que neix amb la intenció de convertir-se en el llibre de referència, de manera que qualsevol actuació que es pretengui impulsar a l'illa ha de seguir les seves directrius. Però sens dubte, la culminació d'aquesta estratègia de desenvolupament la representa el nomenament de l'illa com a Reserva de la Biosfera l'any 2000.

En matèria turística, la seva aposta de futur per un desenvolupament turístic sostenible es reflecteix perfectament en la següent citació⁶ "Per tot això no és d'estranyar que al costat de la protecció i la gestió necessàries d'aquests paisatges, d'aquests hàbitats naturals, d'aquest abundant patrimoni històric, els habitants d'El Hierro hagin apostat per la idea de reconèixer totes aquestes manifestacions com un actiu bàsic de desenvolupament vers el futur. En aquest context és on es desenvolupa una estratègia turística innovadora, de qualitat i respectuosa amb els recursos. Davant d'altres productes convencionals, despersonalitzats i rígids de sol i platja, El Hierro s'ha inclinat per una oferta de baixa densitat basada en una hàbil administració dels seus recursos, i ha prioritzat el control local de l'explotació turística. Una política que està donant bons resultats i excel·lents exemples de cooperació del turisme a favor del desenvolupament sostenible i de la conservació." Referència que engloba explícitament i implícitament el conjunt d'actuacions mínimes que un desenvolupament sostenible del turisme ha de dur associat, i que hem recollit en el quadre 1.

D'aquesta manera, analitzant el material promocional de l'illa, com també els discursos i documents polítics, la sensació dominant és que et trobes davant una situació idíl·lica, en la qual l'illa avança cap a un desenvolupament turístic sostenible, en el qual totes les variables encaixen a la perfecció. En aquest context resulta una mena de sacrilegi dir paraules com problemes, impactes o conseqüències. La idea dominant entre polítics, planificadors turístics, empresaris i fins i tot entre els propis turistes, és que aquestes noves formes de turisme són inofensives i solament generen conseqüències positives: afavorir la conservació de la naturalesa, l'enriquiment cultural entre turistes i locals, els ingressos per a les comunitats i qualssevol altres benediccions.

Però la realitat de destinacions com El Hierro és més complexa i presenta problemes. S'ha apostat per un model de turisme sostenible, però l'aposta i el disseny no concorden en moltes ocasions amb el rumb que està prenent el turisme a l'illa. S'ha dissenyat un model basat en la sostenibilitat però que solament sembla existir en els papers, mentre que en la realitat insular el desenvolupament turístic unit a altres factors econòmics està ocasionant un seguit d'impactes que evidentment posen en tela de judici la viabilitat del projecte.

Un primer focus de problemes el constitueix l'espai físic, la delimitació de l'ús de l'espai. Es tracta de combinar interessos, necessitats tan diverses com la necessitat de sol, perquè la "gent del lloc" pugui construir les seves cases, la necessitat i l'interès de forans i locals per construir infraestructures turístiques i per descomptat la necessitat de conservar i protegir l'entorn natural. Amb l'objectiu de resoldre aquests conflictes d'interessos ha estat redactat el Pla Insular d'Ordenació del Territori (PIOT), però el seu abast en l'actualitat es veu limitat, perquè els dos ajuntaments insulars encara no han aprovat els seus plans d'ordenació urbana. De tal manera que en l'actualitat s'està produint un important caos urbanístic, "la proliferació d'urbanitzacions sense ordre, sense tipologies, sense adequació d'infraestructures municipals... fins a tal punt que en aquest moment hi ha un trencament important

L'aplicació de plans urbanístics dirigits a la salvaguarda del territori ha propiciat l'aparició d'un seguit de noves indústries, com són els nous tipus d'allotjaments (cases rurals), actuació que també ha provocat, amb l'argument del desenvolupament sostenible, que es generin ofertes turístiques submergides i fora de control. Casa rural a la part nord de l'illa. Fotografia: B. Martín.

dels principis que han propiciat que El Hierro hagi estat declarada Reserva de la Biosfera.”

Malgrat que l'esmentat PIOT hagi establert un model d'ordenació turística concret, hagi limitat el nombre de nous llits per construir,⁷ i els hagi distribuït per zones i per tipologies (pols turístics, assentaments costaners turisticoresidencials, assentaments agrícoles/agroturisme, hotels i cases rurals), el cas és que gran part d'aquestes urbanitzacions que proliferen com a taques d'oli i en zones que fins a dates molt recents eren verges, són apartaments construïts per a ús turístic. Aquest tipus d'allotjament turístic és el dominant en la geografia insular que no compta amb grans hotels (el Parador Nacional amb 94 llits és el més gran). Un altre problema afegit és que dels 2.500 llits turístics que s'estima que hi ha, en l'actualitat solament 1.000 presenten una situació regular.

Aquesta oferta turística submergida, a més de l'evasió d'impostos, significa una competència deslleial per als empresaris que han decidit regular els seus establiments. Però amb vista a una destinació que vulgui ser sostenible, respectuosa i finalment de qualitat, el que és més greu no és l'evasió d'impostos, sinó el fet que aquestes infra-

estructures no disposin d'un control de qualitat mínim: habitabilitat, decoració, confort, mesures de seguretat, cobertures d'assegurances, amb la qual cosa, molts dels turistes es poden trobar amb sorpreses. I més si tenim en compte que aquests tipus d'establiments són indispensables per allotjar els fluxos de turistes de Setmana Santa i l'estiu. Algunes de les noves empreses que han aparegut a l'illa dedicades a prestar serveis turístics com l'allotjament, comenten que “encara que sabem que són il·legals hi hem de recórrer i ofertar-les, i assumir com a intermediaris part de les responsabilitats.”

Al marge d'aquest tipus d'allotjaments turístics és important assenyalar que actualment hi ha unes cinquanta cases rurals (legals) repartides per tota la geografia insular i agrupades al voltant de l'Asociación de Turismo Rural Meridiano Cero. Des de les institucions es fomenta, a través de

6. Treta d'un quadern divulgatiu elaborat amb motiu del nomenament de l'illa com a Reserva de la Biosfera, titulat *Construyendo una isla a escala humana: El Hierro, Reserva de la Biosfera*.

7. Situa el sostre turístic de l'illa en uns 4.500 llits per als propers deu anys.

El turisme sostenible resta lligat, en molts casos, al manteniment de les tradicions atès que són les més autèntiques manifestacions de l' "autenticitat cultural", la qual cosa pot comportar que la tradició esdevingui un element que aïlli la comunitat de les dinàmiques contemporànies. Baixada de la Virgen de los Reyes, festa que se celebra cada quatre anys i que aplega alguns dels principals elements de la identitat d'El Hierro. Fotografia: B. Martín.

subvencions, la rehabilitació de l'arquitectura tradicional per després posar-la en funcionament com a establiments turístics, com una mesura més encaminada vers la sostenibilitat turística. Es tracta d'una oferta en augment, cada vegada són més els interessats a rehabilitar i explotar turísticament les seves propietats. No obstant això, les quantitats de les subvencions són insuficients. Per rehabilitar una d'aquestes cases cal tenir recursos econòmics efectius o garanties suficients que et facin possible l'accés a crèdits bancaris. D'aquesta manera, un important percentatge de gent vinculada més directament al món rural i propietaris (per herència) d'aquests immobles,

no són precisament els que reuneixen les condicions suficients (econòmiques i de formació) per fer la inversió necessària. La venda apareix com la millor opció, en un moment en el qual els preus es disparen i apareixen estrangers (alemanys, principalment) disposats a oferir més que la gent local interessada. L'especulació ha fet acte de presència i ha provocat que un ampli sector de la població d'El Hierro se senti com els que han perdut⁸ en "aquesta batalla", la qual cosa ha generat un ampli recel cap als estrangers. És freqüent sentir comentaris com: "ells sembla que poden construir on volen, tanquen les seves propietats i ningú no en sap res d'ells."

En l'àmbit econòmic també s'estan produint un seguit de problemes que no s'ajusten als requisits bàsics per a la sostenibilitat turística. En principi, i malgrat que des de les institucions s'insisteix a deixar patent que l'illa conserva els seus sectors tradicionals (necessaris per al desenvolupament inte-

grat) el cas és que el percentatge de població dedicat al sector primari ha passat del 18,8% el 1991 a un 15% el 1996.⁹ El procés de terciarització és innegable, el sector serveis el 1996 assolía un percentatge del 60%. Però el pes d'aquest sector no recau en el treball generat per l'activitat turística, sinó en l'ocupació pública (600 dels 2.547 ocupats registrats el 1996). Per tant, si tenim en compte l'increment de l'activitat turística, és lògic pensar que el pes del sector serveis serà cada vegada més gran.

L'increment de l'activitat turística és patent, tal vegada respon en part als esforços fets en promoció. Però alguns sectors de l'empresariat conside-

ren que encara és insuficient el nombre de turistes que visiten l'illa i que la situació en els mesos d'hivern principalment, és insostenible econòmicament. Creuen que és necessari que l'illa acabi d'arrencar el vol des del punt de vista turístic, "que deixi de ser a les beceroles". Consideren que l'illa necessita "alguna cosa més" que els actuals plans de desenvolupament que no ofereixen possibilitats laborals, i no veuen que l'economia de l'illa desperti: "tots no podem treballar per al Cabildo, i la gent jove que ha estudiat no treballarà la terra. Què els queda aleshores? Quedar-se a Tenerife o a Las Palmas." ¹⁰

Aquest descontentament coincideix amb una crítica freqüent feta als models de turisme sostenible. Aquest tipus de turisme s'ha considerat com l'adequat per a molts països del Tercer Món (amb recursos naturals i culturals indubtables), però s'ha vist que la seva implantació no ha estat capaç de desenvolupar els països i ha provocat en ocasions una competència deslleial entre turistes i locals per recursos bàsics i escassos: aigua, menjar, etc. A El Hierro no ens trobem davant d'aquests extrems, no ens trobem davant d'una regió "deprimida", encara que sí que presenta importants mancances quant a infraestructures bàsiques (sanitat, transports, comunicació, educació). Però el cert és que aquest desenvolupament turístic sostenible no està aconseguint de fer funcionar l'economia insular, que es continua sustentant en l'ocupació pública.

Un reflex d'aquest descontentament fou la recent manifestació d'un miler de persones que exigien un canvi en la política econòmica i un "model de desenvolupament basat més en la realitat que en somnis idealitzats i demagògia." Davant d'aquesta opinió d'un sector de la població d'El Hierro es troben els que consideren que aquest desenvolupament turístic mitjançant petits enclavaments amb establiments amb pocs llits és l'alternativa més viable, ja que en teoria garanteix que pugui ser abordada i controlada pel capital local o insular, i que els llocs de treball que es generin en les esmentades empreses de caràcter familiar puguin ser coberts amb mà d'obra local." El conflicte d'interessos està servit.

En l'àmbit sociocultural el turisme sostenible

implica l'interès i el respecte per les cultures amfitriones. De la mateixa manera que es demanen espais naturals purs i conservats, també es demana "més autenticitat que l'oferta clàssica de masses" (Pearce, 1994:17)

El problema de l'autenticitat cultural s'agreuja amb les formes alternatives de turisme. Per a aquestes una cultura autèntica s'ha de mantenir estàtica i immòbil, en una mena de bombolla. En produir-se el canvi o la transformació més mínims la cultura perd la seva autenticitat. Això no té sentit i és una barbaritat. Les cultures són dinàmiques, canvien, es transformen, es construeixen i es reconstrueixen. El turisme a través de la demanda d'elements culturals és un dels principals agents del canvi. Els elements culturals han de canviar, s'han d'adaptar per poder ser posats en escena i consumits pels turistes, sense que això signifiqui "l'alienació o depravació d'un poble i/o de la seva cultura (Santana, 2002, sp. 18). En definitiva, tal com ho plantegen Li i Butler (1997:108), "desafortunadament les connotacions negatives han estat associades a aquest procés basant-se en arguments com que la comercialització destrueix l'autenticitat cultural. Malgrat tot, actualment creiem que és més encertat plantejar que la comercialització constitueix un me-

8. Eadington i Smith (1994: 9) "El desenvolupament turístic crea guanyadors (els de fora) i perdedors (la població local).

9. Segons dades de l'Institut Canari d'Estadística. A més, un alt percentatge d'aquests llocs de treball no es deuen a una agricultura mitjana que incentivi la recuperació del paisatge tradicionalment agrari, sinó que es deuen a una agricultura intensiva de la pinya tropical en una zona concreta de l'illa (vall del Golf).

10. Aquestes dues illes són les "capitalines", les més poblades, les que més activitats econòmiques registren i, per tant, aquelles cap a les quals deriva gran part de la migració interinsular.

11. Aquesta és la idea que fa servir el grup polític en el poder i compartida per l'Asociación Cívico Cultural la Albarrada (important focus cultural, els membres de la qual es reuneixen una vegada al mes, aproximadament, amb força incidència entre la població, per tractar temes relacionats amb l'illa, com pot ser el turisme o darrerament la preocupació que genera el projecte de construcció d'un radar en una zona emblemàtica de l'illa (Malpaso).

canisme de protecció dels recursos culturals. Les destinacions seleccionen i transformen els recursos culturals en productes tangibles, no solament per garantir ingressos econòmics, sinó també com una manera més de garantir un desenvolupament sostenible mitjançant una gestió més acurada dels recursos.”

L'illa d'El Hierro no va ser diferent i actualment hi ha nombrosos projectes encaminats a mostrar la riquesa cultural de l'illa com un element més de la seva oferta turística. Projectes per fer un museu etnogràfic, un museu del vi, un centre d'artesanía, un parc temàtic sobre l'aigua, la rehabilitació d'antics masos, un centre d'interpretació de gravats aborígens i alguns altres. Tots aquests se sumaran a l'Ecomuseu de Guínea¹², fins ara l'únic d'aquest tipus de projectes en funcionament i lloc de visita obligat per a la majoria dels turistes que arriben a l'illa per primer cop.

Però el missatge dominant en aquests projectes no és precisament que es tracta d'adaptacions de la cultura a un nou recurs econòmic com el turisme. Ans al contrari, hi ha tot un discurs de legitimitat d'identitats. Els habitants de l'illa es veuen ells mateixos (s'identifiquen) com “els més autèntics”, els que millor han sabut conservar el caràcter d'abans dels seus productes artesans, de les seves festes... en oposició als altres,¹³ idea que es transmet a través de la promoció turística.

L'illa apareix per tant com una “reserva cultural” en la qual tot element que no sigui tradicional és escapçat o no rep ajuts institucionals, que en ocasions és la mateixa cosa. D'aquesta manera només reben ajuts i proliferen grups de folklore, pintors que recreen el paisatge insular, artesans que segueixen l'esquema d'antany, etc. Mentre que d'altres elements que reflecteixen el dinamisme propi de qualsevol cultura i de la d'El Hierro, en particular, no són tinguts en compte. El preu de “l'autenticitat” és massa alt.

Conclusions

El turisme sostenible no és la solució perfecta, la nova vareta màgica que resoldrà els problemes de les regions que aposten per aquesta alternativa de desenvolupament. Es tracta d'un procés complex que pot garantir un cert èxit en algunes regions, però que en altres pot desencadenar conseqüències no massa afortunades. Aquest procés s'ha de planificar i dissenyar. Però la planificació i el disseny d'una estratègia de desenvolupament sostenible no significa adaptar les màximes generals (gestió local, control de residus, respecte cultural, conservació de la naturalesa) d'una manera automàtica i punt per punt a una regió concreta. Això només serveix per generar models ideals, perfectes per a la imatge exterior, però que no serveixen per resoldre els problemes de les comunitats. Això és el que passa ara mateix amb l'illa d'El Hierro. És cert, s'ha dissenyat un model de desenvolupament sostenible i l'illa reuneix requisits per plantejar-se un desenvolupament diferent que no “la condemni” al caos ambiental, econòmic i sociocultural que pateixen algunes de les illes veïnes. Però això no pot fer-se des de la idealització, negant impactes o conseqüències. Aquests impactes que hem intentat de reflectir en aquest article, per a alguns qüestionables, han de ser útils per revisar el model de desenvolupament, per fer-hi ajustos. Per exemple, el fet que siguin bastants els habitants de l'illa que venen les seves “cases tradicionals” i que no siguin ells els que les rehabilitin i explotin turísticament, podria reduir-se establint quantitats econòmiques més grans per a la gent sense recursos (els vinculats tradicionalment al món rural) i oferint cursos de formació sobre les possibilitats “econòmiques” i “laborals” d'aquesta mena de “negoci”.

Planificar d'una manera realista i amb garanties d'èxit exigeix analitzar la realitat concreta de cada regió. Demana conèixer en profunditat les potencialitats econòmiques, les necessitats de la població, la viabilitat de determinades activitats econòmiques, el nivell d'educació, les necessitats d'espai... i més concretament en l'àmbit turístic cal tenir dades fiables, no estimacions de nombre de turistes, d'allotjaments turístics, de nombre de

llits, capacitat de càrrega d'espais naturals, de nivell de despeses, de despeses per nacionalitats, conèixer-ne les seves demandes, les seves impressions, etc., i a El Hierro no hi ha cap d'aquestes dades, i encara menys una anàlisi real de com s'està realment implantant l'activitat turística i quins són els impactes reals d'aquesta activitat que, ens agradi o no, està encaminada a convertir-se en l'eix central de l'economia i la societat de l'illa. Mostrar alguns paràmetres d'aquesta realitat ha estat l'objectiu d'aquest article.

Bibliografia

- BUTLER, Richard (1999) "Sustainable tourism: a state-of the art review", *Tourism Geographies*, 1(1):7-25.
- CATER, Eilet; LOWMAN, Gwen (1994) *Ecotourism: a sustainable option?* Chichester: John Wiley & Sons.
- EADINGTON, William; SMITH, Valene (1994) "Introduction: The Emergence of Alternative Forms of Tourism". A: EADINGTON, W. Y SMITH, V. (eds.), *Tourism Alternatives*. Chichester: John Wiley & Sons, pp.1-13.
- ESCOBAR, Arturo (1995) "El desarrollo sostenible: Diálogo de discursos", *Ecología Política*, 1(9): 7-25.
- GALVÁN, Alberto (1997) *La identidad herreña*. La Laguna: Centro de la Cultura Popular Canaria.
- KADT, Emanuel (1994) "Making the Alternative Sustainable: Lessons from Development for Tourism". A: EADINGTON, W.; SMITH, V. (eds.), *Tourism Alternatives*. Chichester: John Wiley & Sons, p. 47-75.
- LI, Yiping; BUTLER, Richard (1997) "Sustainable Tourism and cultural attractions: A comparative Experiences". A: OFFERMANN, M (ed.), *Pacific Rim Tourism*. New York: CAB International, p. 106-116.
- MOWFORTH, Martin; MUNT, Ian (1998) *Tourism and sustainability. New Tourism in the Third World*. London: Routledge.
- Pearce, Douglas, (1994) "Alternative Tourism: Concepts, Classifications and Question". A: SMITH, V.; EADINGTON, W. (ed.) *Tourism Alternatives*. Chichester: John Wiley & Sons, p. 15-31.
- SANTANA, Agustín (2002) "Desarrollos y conflictos en torno al turismo rural: claves y dilemas desde la antropología social". A: RIEDL, M.; ANÉCIO, J.; BARBOSA, A. (org.) *Turismo rural: Tendências e sustentabilidade*. Santa Cruz do Sul: EQUINISC, p.13-50.
- STABLER, Michael (1997) *Tourism and sustainability: Principles to practice*. New York: CAB International.
- TUCKER, Hazel (2001) "Turistas y trogloditas. Negociando la sostenibilidad". *Annals of Tourism Research en Español*, 3(2):313-339.
- WAHAB, Salah; PIGRAM, John (1997) *Tourism, Development and Growth*. London: Routledge.
- WHEELER, Brian (1994) "Egotourism, sustainable tourism and the environment –a symbiotic, symbolic or shambolic relationships". A: SEATON, A. (ed.) *Tourism. The state of the art*. Chichester: John Wiley & Sons, p. 647-654.

12. No solament contemplen un poblet rehabilitat, sinó que en el mateix lloc es troba el centre de recuperació d'una espècie endèmica: el llangardaix gegant de l'illa.

13. En el procés de creació d'identitats, l'oposició als altres és un element central. En aquest cas els altres són els habitants de la resta de l'illa que sí que han "perdut la seva autenticitat".